

Autocentrament / aliocèntria en el procés de normalització del català

BERNAT JOAN I MARÍ

Article publicat dins l'obra:

Una llengua sense ordre ni concert.

Ed. Oikos-Tau. Barcelona, 1993, pàg. 35-42

Com que el concepte de Normalització Lingüística ha estat segrestat (de fa ja prop d'un parell de dècades) pels poders regionals (i àdhuc per la representació perifèrica de l'Estat), potser haurem de començar aclarint que al llarg del present paper usarem el terme amb el significat que, en un principi, li donà Aracil. (Deixem que els (pseudo) sociolingüistes segrestats pel regionalisme continuïn gaudint beatíficament de la seva síndrome d'Estocolm i continuïn usant –si els ve de gust– el terme exactament en el seu sentit contrari!)

NORMALITZACIÓ LINGÜÍSTICA (Lluís V. Aracil) igual a SOBIRANIA SOCIO-LINGÜÍSTICA (Jordi Solé). Equivalent a LLENGUA REEIXIDA (Otto Jespersen). Pròpia d'una NACIÓ EXCEL·LIDA (Joan Fuster). O, si tant bo voleu, LLENGUA AMB EXÈRCIT (Noam A. Chomsky). Coincidint, per descomptat, amb LLENGUA NACIONAL (J. A. Sánchez Carrión). I amb LLENGUA PÚBLICA (Jesús Royo). Potser no resulta prou clar, per molt que clar no vulgui dir exhaustiu...

Normalització lingüística implica la recuperació d'espais per part d'una llengua minoritzada, a costa del desplaçament d'aquests espais de la llengua que prèviament hi havia estat imposada per les disposicions d'un estat aliè. Aracil es refereix a les llengües desplaçades usant el concepte «terceres llengües» (l'espanyol a la Catalunya sudpirinenca és/serà una tercera llengua, atès que la primera –la pròpia, la que ha d'esdevenir pública– és el català, i el segon lloc l'ha d'ocupar una interllengua –és a dir un mitjà de comunicació internacional– ço és l'anglès). Tota la *xerrameca* que cal nor-

malitzar el català sense minvar, però, el paper de l'espanyol dins la societat catalana esdevé un pur marketing de baixa estofa. De segur que els ianquis i els japonesos (que d'això en saben molt) no els concediran ni un aprovat rascat.

El concepte de Sobirania Sociolingüística duu implícit que les decisions referents a una determinada comunitat lingüística, a l'interior del seu territori, les prenen en exclusiva els membres d'aquella comunitat lingüística concreta. Fóra bo que algú diferent dels suecs decidís què n'han de fer, del suec, ells mateixos, a Suècia! El sentit comú apunta, precisament, en aquest sentit. Però, curiosament, no ho fa pertot arreu, sinó que ens trobem amb tota una sèrie de curioses gradacions. Curiosament, per exemple, la majoria de decisions importants que, en el curs del transfranquisme, s'han pres sobre el català han estat preses per individus unilingües espanyols (o francesos) desconexors absoluts, per tant, de la llengua catalana. Valgui aquest exemple com a element comparatiu entre dues comunitats lingüístiques semblants demogràficament, una de les quals gaudeix de sobirania sociolingüística, i l'altra no.

El concepte de Llengua Reeixida té un posat més «civil», d'acord amb *l'Ètica protestant i l'esperit del capitalisme* del senyor Max Weber... Reeiximent equival a triomf i es contraposa a fracàs. Com si en una hipotètica competició lliurecanvista entre idiomes n'hi hagués que, a poc a poc, s'anessin enriquint mentre uns altres s'anaven enfonsant en la misèria. Otto Jespersen, doncs, encunya un concepte que bandeja, en principi, aspectes importants. Per exemple: es

tracta d'una competició en igualtat de condicions? Tothom hi té el mateix crèdit? La banca presta a tothom o afavoreix uns determinats contendents en particular? Es posen entrebancs a algú, entre els corredors de fons que hi competeixen? Qui arbitra la competició? L'àrbitre manté una posició de neutralitat o bé s'ha venut a una de les parts contendents?

La llengua reeixida és, per definició, el mitjà d'intercomunicació dins el context d'una nació excel·lida. Per a Joan Fuster (vegeu el seu *Diccionari per a ociosos*, entrades «Nacionalisme» i «Nació»), hi ha bàsicament dos tipus de nacions: les excel·lides –aquelles que compten amb estat, amb uns mecanismes de poder propis– i les frustrades –aquelles que, no gaudint d'aquests mecanismes de poder, han acabat residualitzades–. Cap de les dues condicions no resulta, per ella mateixa, conflictiva. Per un cantó, les nacions excel·lides presenten una situació estable, perquè compten amb un estat propi que els ho garanteix. I, per l'altre, les frustrades també presenten un grau notable de tranquil·litat, perquè ni tenen mecanismes de poder propis ni tampoc no aspiren a tenir-ne. La franja conflictiva es troba, doncs, en l'espai que se situa entre l'excel·lència i la frustració, ocupat per aquelles nacions que no compten amb un estat propi, però que encara no s'han residualitzat, i que, en conseqüència, aspiren a arribar a tenir mecanismes de poder a les seves mans. En aquests casos de crisi –de canvi– el conflicte és servit. La seva virulència, en gran part, es trobarà en relació directa amb els mecanismes que s'arbitrin per resoldre'l.

Els exèrcits tenen a veure (no cal ser Chomsky per adonar-se'n) amb les nacions excel·lides. A més excel·lència, generalment, més força bèl·lica. La manca de forces coercitives minvaria, doncs, l'excel·lència de les nacions, la sobirania sociolingüística, la normalització lingüística. Tant com no s'arbitri, és clar!, alguna casta de nou ordre mundial, més sostingut en principis ètics i menys suportat per l'acera-

da força de les canoneres. Amb força, ara com ara, resulta prou més senzill de reeixir.

La Llengua Nacional es basteix, doncs, bàsicament sobre una sèrie d'elements extralingüístics. Els fonaments de la llengua nacional s'assenten en un mare polític, socioeconòmic, històric (parcialment), i en un determinat context internacional. Té, per un cantó, aquest component de caire extern, i, per altra banda, un component intern (equiparable al registre estàndard de la llengua).

La situació de Llengua Pública és la mera referència final de l'acompliment de les diverses condicions esmentades anteriorment. La condició de llengua pública no s'assoleix per mitjà d'un mer voluntarisme de la població civil (malgrat que quelcom d'això hi hem d'anar a cercar), sinó per mitjà de la combinació d'aquesta iniciativa amb unes altres, a uns altres nivells.

Perquè es pugui menar endavant un procés com el que acabam d'etiquetar, cal algunes condicions prèvies, les quals constituïran la resta de la reflexió del present paper.

La primera i bàsica d'aquestes condicions és el pas de comunitat lingüística aliocentrada a comunitat lingüística autocentrada. La comunitat lingüística catalana, com correspon a una situació crítica i conflictiva, es troba en l'espai en què, en un sentit o en un altre, es fa el pas. Com a mínim, la manca d'autocentrament entre nosaltres, ja és sotmesa a crítica (en alguns casos, suficientment clara i encertada).

D'exemples de desplaçament del punt de vista des del qual s'analitza la qüestió lingüística, en podem posar una pila. Immediatament se'ns apareix el logotip d'una companyia naviliera que opera bàsicament entre ports de les Illes Balears: es tracta d'un mapa –estilitzat– de la Península Ibèrica. No hi apareixen, doncs, la major part dels ports entre els quals naveguen els vaixells de l'esmentada companyia (!).

Continuant amb exemples del mateix tipus, ens podem referir al concepte «Llevant (espanyol)» per referir-se a les terres del País Valencià. En una denominació d'aquest

tipus, evidentment, hi ha un aspecte amb els peus de fang clavats fins als genolls exactament a Madrid, suposat centre de l'altiplà ibèric i capital de l'(ex) imperi espanyol.

A Euskadi, els euskalduns i/o partidaris de la reeuskaldunització d'aquell país anomenen «norteños» a la trepa de funcionaris i intel·lectuals que en diuen «el Norte», del País Basc. La qüestió torna a ésser, per descomptat, el nord respecte de què?

En els casos esmentats una cosa és clara: el punt de referència és exterior, tant al parlant concret com a la pròpia comunitat lingüística. El centre és fora i el punt de mira s'ha alienat d'un mateix i s'ha desplaçat a un altre lloc. Això, evidentment, produeix un greu desconcert i despista enormement l'inconscient col·lectiu (suposant que puguem parlar amb propietat de l'existència d'un inconscient col·lectiu). Aquest aspecte caldria analitzar-lo sota el paradigma teòric de la Psicolingüística o, en un àmbit més extens, de la Psicologia Social.

La posició psicològica respecte de la pròpia llengua és molt diferent entre les persones que pertanyen a una comunitat lingüística autocentrada i aquelles que pertanyen a una comunitat lingüística que pateix d'aliocèntria. Els primers estan en una condició de normalitat i es poden permetre d'ésser exigents respecte de la pròpia llengua. Per als segons, en canvi, es produeix allò que diu Aracil que les exigències màximes quant a normalització lingüística que s'arriben a poder concebre estan per sota de les necessitats mínimes per a la normalització.

Poder pensar-se col·lectivament des d'una perspectiva autòctona constitueix una necessitat previa –primària, fonamental– per a qualsevol procés de normalització (tant pel que fa a la llengua com pel que respecta a qualsevol altre aspecte de l'engranatge social). La llengua només en constitueix un element «simptomàtic», però forma part d'un engranatge més general, i els canvis hi operen d'una manera coherent amb aquest engranatge.

Reflexió especial mereixeria la qüestió d'analitzar com es produeix el pas de l'aliocèntria a l'autocentrament. Aquest es podria analitzar des de dues perspectives:

- La individual
- La col·lectiva

A nivell individual, passar de l'alienació del punt de vista sobre un mateix a l'autocentrament constituirà un canvi més o menys traumàtic (i crític, per definició: recordem que, en grec, CRISI vol dir CANVI. Caldrà liquidar en un mateix tot vestigi d'autoodi, a través d'una «presa de consciència» i, posteriorment, una pràctica d'acord amb els principis (re)adaptats.

Els primers individus que facin aquest canvi a nivell personal, si s'hi troben en condicions, podran constituir una «minoria activa» (*La teoria de les «minories actives» fou formulada a principis del present segle pel sociòleg italià Gaetano Mosca i és basada en el principi que, habitualment, la majoria de la gent s'adapta als principis de l'Ordre establert i els fa seus, i que aquest només es pot canviar a través de l'acció conscient de les esmentades minories actives. Diversos experiments en Psicologia Social vindrien a confirmar la validesa d'aquesta, teoria*) que operi sobre el conjunt del cos social. L'acció d'aquest grup humà contribuirà a canviar allò que constitueix el «sentit comú» de tot el cos social.

D'altra banda, la dimensió col·lectiva té una incidència inqüestionable en els individus particulars. Quan quelcom esdevé part del sentit comú o de l'Ordre establert acaba formant part de la ideologia de la majoria dels individus que formen part del seu context social. Així, doncs, hi ha una doble interacció entre la dimensió individual i la col·lectiva en el procés d'autocentrament.

Una comunitat lingüística catalana descentrada

Quan Nadal Batle afirma que TV3 és un canal de televisió espanyol que s'expressa en català, part del personal de la «cultureta» ho atribueix a un cert afany provocador del rector de la Universitat de les Illes Balears. Poca gent, però, s'atura a pensar què hi ha de veritat en aquesta afirmació. Notem, per exemple, que l'espai «nacional» dels informatius és, invariablement, Espanya. Es consideren noticiables detalls absolutament irrelevants que han tingut lloc a qualsevol part dels territoris sota domini de l'Estat espanyol, però es deixen de banda detalls equivalents que puguin tenir lloc a d'altres llocs d'Europa... o de la resta del món.

Deixant de banda detalls més o menys anecdòtics com el que acabam de comentar, la realitat és que la comunitat lingüística catalana no es troba, actualment, autocentrada. Aquesta consideració abasta diversos aspectes.

1. Es produeix un desplaçament del centre de decisió sobre qüestions que afecten la llengua catalana. La major part de les decisions importants sobre planificació lingüística als Països Catalans es prenen a Madrid o a París, per part de gent no catalanoparlant, que, a sobre, no tenen cap interès positiu pel que fa a la normalització de la llengua catalana.
2. Hi ha un marc legal (atenció!, que sigui «legal» no vol dir en absolut que l'hàgim de considerar legítim) que permet que la presa de decisions sobre el català se situï fora de l'àmbit de la comunitat lingüística catalana.
3. Existeixen moltes dificultats per a bastir un espai comunicacional català. La fragmentació de l'espai comunicacional constitueix un element bàsic dins l'estratègia estatal perquè els catalans no puguem reeixir en el nostre autocentrament com a comunitat lingüística i nacional. Valgui com a exemple els entrebancs

que, des dels òrgans de l'Estat espanyol, s'han posat a la recepció de TV3 i el Canal 33 al País Valencià i a les Illes Balears.

4. S'ha estès un sentit comú d'àmbit regional que fonamenta l'acceptació de l'Ordre establert existent. Resulta interessant la constatació que (almenys així ho sembla) la consciència nacional ha avançat, en el curs d'aquests últims anys, a més velocitat que no la consciència lingüística. L'autocentrament dels catalans es basaria en el model de la «Catalunya de les dues velocitats» (us sona de res, això?). L'ordre de prioritats té, però, una lògica. Les normalitzacions lingüístiques reeixides s'han basat, al llarg de la Història, en l'assoliment d'unes determinades cotes de poder polític.
5. No es fan estudis (absolutament necessaris) de planificació lingüística comparativa. Des de la sociologia del llenguatge i des de l'exercici de responsabilitats polítiques en matèria lingüística caldria analitzar com s'han planificat els processos reeixits de normalització (en comptes de recrear-s'hi nedant en el més pur masoquisme, en el culte al fracàs). L'autocentrament d'una determinada comunitat lingüística no tan sols topa amb la coherència del context internacional, sinó que contribueix a fer-lo més coherent. Encara no s'ha perfilat gaire clarament –vegeu Maastricht i conseqüències– quin model d'Europa acabarà configurant-se. No parlem ja d'uns hipotètics futurs Estats Units d'Europa (si arriben mai a existir). Un context d'aquest tipus hauria d'exigir, en qualsevol cas, la regularització de la situació de les diverses comunitats lingüístiques, a fi de reduir el conflicte lingüístic (el conflicte, en general), i a bastir una estructura supraestatal estable (ço és, viable). D'una combinació de l'autocentrament dels catalans i d'una exigència en aquest sentit a nivell internacional se'n pot (podrà) desenvolupar un procés de normalització.